

Лідія Корній

АНДРІЙ ОЛЬХОВСЬКИЙ. ПОВЕРНЕННЯ ІЗ ЗАБУТТЯ

Висвітлено діяльність А. Ольховського – музикознавця, критика, композитора. Проаналізовано його роботу як засновника кафедри історії української музики у Київській консерваторії, а також діяльність після виїзду з України. Розглянуто праці та статті вченого в контексті української музичної історіографії.

Ключові слова: діяльність та праці А. Ольховського, Київська консерваторія, українська музична історіографія.

Лидия Корний. А. Ольховский. Возвращение из забвения. Освещена деятельность А. Ольховского - музыковеда, критика, композитора. Проанализирована его работа как основателя кафедры истории украинской музыки в Киевской консерватории, а также его деятельность после отъезда с Украины. Рассмотрены труды и статьи ученого в контексте украинской музыкальной историографии.

Ключевые слова: деятельность и труды А. Ольховского, Киевская консерватория, украинская музыкальная историография.

Lidiya Korniy. A. Ol'khovsky. Return from Oblivion. In the article creativity of A. Ol'khovsky as musicologist, critic and composer is analysed. The author researches his work as the founder of faculty of history of Ukrainian music in Kyiv Conservatory and his creativity after leaving Ukraine. A. Ol'khovsky' volumes and articles are being analysed in the context of Ukrainian musical history.

Keywords: A. Ol'khovsky' creativity and volumes, Kyiv Conservatory, Ukrainian musical history.

Звертання до історії важливе з двох поглядів – осягнення й оцінки минулого та розуміння сучасного. У долі митців, які працювали в Київській консерваторії, віддзеркалюється час, у якому вони жили. Багато з них досягли творчого злету, а декому довелося поневірятися по чужих краях. Невтішна доля спіткала Андрія Ольховського – музикознавця,

музичного критика, педагога, композитора, засновника кафедри історії музики Київської консерваторії. Його життя немов поділилося навпіл: перший період в Україні до 1945 р., другий – в еміграції у Німеччині та США.

А. Ольховський народився 1899 р. на Слобожанщині в селищі Гути Богодухівського повіту. Є підстави вважати, що він отримав добру музичну освіту, яка розпочалася під час його навчання в Богодухівській гімназії і продовжувалася в Харківському музично-драматичному інституті, де він навчався на диригентсько-композиторському факультеті (1922–1926 рр.). Про його належну професійну підготовку як музикознавця свідчить факт відрядження А. Ольховського Укрнаукою до Ленінградського Інституту історії мистецтв. Там він став аспірантом Бориса Асаф'єва (1926–1929) і під його керівництвом працював над дисертацією на тему «Історико-соціологічний нарис сучасної віденської музичної школи». Тобто А. Ольховський досліджував авангардну музику А. Шенберга, А. Берга, А. Веберна. Б. Асаф'єв хотів послати А. Ольховського до Відня для кращого вивчення творчості цих композиторів, але тодішній Народний комісар освіти РРФСР А. Луначарський його відрадив. Уже наставали часи відгородження СРСР від світу «залізною завісою», запроваджувалася політика жорсткого управління культурою. Але А. Ольховський ще встиг успішно захистити кандидатську дисертацію в 1929 р. Б. Асаф'єв назвав її «капітальною працею», підкреслював її оригінальність і те, що вона «єдина в музикознавчій літературі, як у нашій, так і західноєвропейській, – за широтою та суттю розробки матеріалу. Ця широта, далі добра музична та загальнокультурна підготовка Ольховського, за наявності завзятої і планомірної роботи, роблять міркування та висновки його поважно обґрунтованими та переконливими»¹. Перебуваючи в аспірантурі в Ленінграді, Ольховський

---

¹ Цит. за працею: Ольховський Ю. А. Про батька / Ю. Ольховський // Ольховський А. Нарис історії української музики. – К.: Муз. Україна, 2003. – С. 10.

працював викладачем історії музики в Ленінградському музичному технікумі Василеострівського району. Згодом він працював з 1929 по 1934 р. доцентом на факультеті теорії та історії музики Харківської державної консерваторії. Коли столицю України було перенесено з Харкова до Києва, Ольховського як кваліфікованого спеціаліста послали працювати до Київської консерваторії. Саме в Києві розгорнулася його діяльність як педагога, музикознавця, музичного критика, завідувача кафедри історії музики. Його учень по Київській консерваторії, а згодом відомий українсько-канадський композитор Юрій Фіала, який опинився за кордоном у 1969 р., так писав про А. Ольховського: «Духовна чесність і своєрідна естетично-інтелектуальна цілісність Андрія Васильовича, його принципова прозорість і непорушна відданість принципам великого, справжнього мистецтва завжди були найкращим прикладом для тих, кому випало щастя зустрітися з ним. У передвоєнні роки серед студентів він мав рідкісну репутацію людини всебічно обізнаної, високоосвіченої, професора, який розумівся як на питаннях історії, так і на питаннях філософії, естетики і психології музичної творчості»¹.

А. Ольховський, будучи відданим справі розбудови української культури, розгорнув у Київській консерваторії активну діяльність. Його старання були спрямовані на створення досліджень з історії української музики та вивчення творчості сучасних українських композиторів. З ініціативи А. Ольховського завідувач рукописного відділу бібліотеки АН О. Дзбанівський систематизував музичні матеріали бібліотеки Розумовських². Мабуть, від нього А. Ольховський дізнався про наявний у рукописному відділі партесний концерт світського змісту «Сначала днесь по утру рано», про який він уперше писав у «Нарисі історії української музики». А. Ольховський ініціював і пра-

---

¹ Цит. за працею: Ольховський Ю. А. Про батька / Ю. Ольховський // Ольховський А. Нарис історії української музики. – К. : Муз. Україна, 2003. – С. 14.

² Там само, с. 13.

цю музикознавця Й. Миклашевського, пов'язану з вивченням музичної культури Харкова, і згодом було опубліковано його книгу «Музична і театральна культура Харкова XVIII–XIX ст.» (Київ, 1967)¹. Під керівництвом А. Ольховського кафедра підготувала важливі праці: «Українська музична спадщина: збірник статей» (Київ, 1940) та «Чайковський на Україні. Матеріали і документи» (Київ, 1940). Від цієї ж кафедри в журналі «Радянська музика» були опубліковані статті: М. Гейліг «Музика М. В. Лисенка до “Кобзаря”» (1939, № 2), І. Белзи «Друга симфонія Б. М. Лятошинського (1940, № 6). У цьому ж журналі друкувалися й статті А. Ольховського: «П. І. Чайковський» (1933, № 6), «Музика Західної України» (1939, № 5), «Творчість радянських композиторів України» (1940, №3). У «Нарисі історії української музики» (Київ, 1941, с. 330) А. Ольховський писав: «Кафедра історії музики Київської консерваторії здійснила ряд наукових праць, а також збирала велику колекцію грамофонних записів, з яких тепер готується «Звукова хрестоматія з історії української музики». Численні співробітники кафедри закінчують монографії, присвячені життю і творчості найвизначніших радянських композиторів (Д. Ревуцький, Б. Лятошинський, В. Косенко), а також працюють над проблемами радянської музичної творчості». Заступник директора Київської консерваторії К. Михайлов так охарактеризував праці професора А. Ольховського (29. XII. 1940 р.): «Ольховський <...> поряд із дуже відповідальною педагогічною роботою веде велику наукову роботу в ділянці історії музики та особливо в ділянці історії української музики й українського музичного фольклору. Керовану ним кафедру та науково-дослідний кабінет при ній А. Ольховський поставив на значну висоту і зробив їх одним із центрів вивчення питання історії музики України»². А директор Київської консерваторії

---

¹ Цит. за працею: Ольховський Ю. А. Про батька / Ю. Ольховський // Ольховський А. Нарис історії української музики. – К.: Муз. Україна, 2003. – С. 13.

² Цит. за: там само, с. 13–14.

А. Луфер напередодні війни у своїй характеристиці праці А. Ольховського зазначав: «Професор А. Ольховський – керівник кафедри історії музики, видатний музикознавець, який фактично організував у Київській консерваторії кафедру історії музики»¹. Послідовницею А. Ольховського після війни стала О. Я. Шреєр-Ткаченко, яка серед наступних керівників кафедри історії музики (історії української музики) Київської консерваторії була найбільшим ентузіастом дослідження історії української музики (видання Хрестоматій української музики, підручників тощо).

У довоєнний період А. Ольховський написав «Нарис історії української музики», який був задуманий як підручник з цього курсу. А. Ольховський написав його 1939 року, а 1941 він був опублікований. За словами сина музикознавця Юрія Ольховського, весь наклад «Нарису...» (3000 примірників) згорів під час бомбардування Києва. Залишилися тільки два авторські примірники, один із них А. Ольховський надіслав у Ленінград своєму вчителю Б. Асаф'єву².

На початку війни через сімейні обставини А. Ольховський не зміг евакуюватися разом із працівниками Київської консерваторії. Спроба виїхати самостійно з сім'єю з Києва також не вдалася. На окупованій території А. Ольховський перебував у Харкові, Києві, Львові. Ця та інші обставини змусили його разом із біженцями емігрувати в Німеччину. А. Ольховський засновував музичні школи у таборах переміщення осіб у Фюссені (південна Баварія), у Шляйсгаймі. В останній навчалося понад 120 учнів. Крім цього, А. Ольховський був одним із засновків і керівників Об'єднання українських музик. Із квітня 1947 р. він обіймав посаду надзвичайного професора Українського Вільного університету в Мюнхені та водночас Української Духовної академії.

---

¹ Цит. за працею: Ольховський Ю. А. Про батька / Ю. Ольховський // Ольховський А. Нарис історії української музики. – К.: Муз. Україна, 2003. – С. 14.

² Там само, с. 30.

У червні 1949 р. А. Ольховський з дружиною і сином Юрієм прибули до Америки і жили в трьох містах: Ютиці (штат Нью-Йорк), Сейнт Полі (столиці штату Міннесота) та у Вашингтоні до кінця життя (1969 р.). А. Ольховський працював на різних роботах, щоб прогодувати свою родину. Він не зумів опанувати англійську мову, і це заважало йому реалізувати свої знання за спеціальністю. Тільки іноді за допомогою перекладача він читав лекції в різних університетах (Сейнт Полі, Мінеаполісі).

В еміграції у Німеччині протягом 1947–1949 рр. А. Ольховський писав статті до українських емігрантських періодичних видань («Арка», «Українська трибуна», «Українські вісті», «Промінь») під псевдонімом «Андрій Оленський». А. Ольховський був широко ерудованою людиною, відзначався філософським складом мислення. Він був небайдужим до тих музичних процесів, які відбувалися в українській еміграції, а також до музичної та політичної ситуації в СРСР.

Деякі статті А. Ольховського пов'язані з темою його кандидатської дисертації; у них він розкриває специфіку західноєвропейської музики модерного напрямку першої третини ХХ ст. («Обрії нового ренесансу. Питання сучасної музики») («Арка», серпень-вересень 1947 р.); «Альфредо Казелла» (час і місце публікації невідомі). Питанням сучасного балету присвячена його стаття – «Балет чи “сценічні симфонії”?» («Арка», березень-квітень, 1948 р.). Про зв'язки французької музики з католицизмом, починаючи з ХІ ст. і до ХХ ст., йдеться у статті «Католицизм і французька музика» («Арка», травень 1948 р.).

Низку статей присвячено музичному і театральному життю української еміграції: «Ватра» («Українські вісті», 20.1.1949 р.) про гастролі хору «Ватра» під орудою диригента Л. Туркевича в Баварії; «Дещо про нашу музичну культуру» («Українська трибуна», липень, 1947 р.) – критичний погляд на обмежений репертуар емігрантських музичних виконавців; «Наша пісня – наша слава» («Українські вісті», число 10, 1948 р.) – про виступи хорової капели «Україна» під орудою диригента Нестора; «Тоска» (1947 р.) – про виставу «Українського оперного ансамблю»; «Актор, громадянин, вчитель»

(«Промінь», 20 листопада 1948 р.) – про відомого в еміграції актора і режисера Йосипа Гірняка; «З приводу цікавої брошури» («Українські вісті», 18 листопада 1948 р.) – про видання в Бельгії книжки про українсько-канадського композитора Юрія Фіалу («Юрій Фіала та проблеми сучасної музики»).

Естетичне спрямування характерне для двох статей А. Ольховського: «Дещо про «різдвяне» в музиці» («Арка», 1 січня 1948 р.) та «Соняшні пісні» («Українська трибуна», 13 квітня, 1947 р.), присвячених українським веснянкам.

У США у виданні «Новый журнал» (кн. XXXIV, 1953 р.) опубліковано велику статтю А. Ольховського «Творческий путь С. С. Прокофьева», у якій музикознавець характеризує особистість композитора та стиль його музики. У низці статей, написаних у США – «Очередной провал советской художественной политики» («Новое русское слово», 15 августа 1954 г.), «Только ли плагиат?» («Новое русское слово», 13 июля, 1954 г.) й особливо в монографії, опублікованій англійською мовою «Music Under the Soviets. The Agony of an Art» («Музика при радянській владі. Агонія мистецтва») А. Ольховський піддав нищівній критиці тоталітарну політику радянської влади щодо музичної культури в СРСР. У цій книзі є розділ «Український національний музичний рух», у якому подається огляд розвитку української музики в ХХ ст., зокрема, розглядаються складності її функціонування в умовах тоталітарної владної системи.

Особливо важливою працею А. Ольховського є «Нарис історії української музики». Як уже відзначалося, майже весь тираж цієї книги був знищений на початку війни. Перебуваючи в еміграції, дослідник удосконалював «Нарис». Після смерті А. Ольховського його син Юрій Андрійович привіз новий варіант книги, і її 2003 р. було опубліковано¹.

---

¹ Ольховський А. В. Нарис історії української музики / Андрій Ольховський ; підгот. до друку, наук. ред., вступ. ст., комент. Л. П. Корній. – К. : Муз. Україна, 2003.

Якщо врахувати, що «Нарис...» був надрукований у 1941 р., то після праці М. Грінченка («Історія української музики», К., 1922) він був другою книгою, присвяченою розгляду історії української музики. Порівняння друкованого примірника «Нарису...» (1941 р.) з новою версією цієї книги показало, що основний її зміст залишився майже незмінним. Автор вилучив деякі місця (переважно в підрозділах, що стосуються розгляду історичних умов), які мали типову для радянської історіографії 30-х років ХХ ст. ідеологічну спрямованість, і замінив їх новими (історичного та культурологічного характеру), у яких спирався на працю Д. Чижевського «Нариси з історії філософії на Україні» (Прага, 1931 р.). Крім того, було внесено й інші зміни: у назвах розділів, підрозділів вилучено або включено деякі підрозділи. Усе те, що стосується періодизації історії української музики, розгляду композиторських постатей, музичних творів, їх аналізу й оцінки, у новій версії книги залишилося незмінним. Таким чином, у ній відображено переважно особливості розвитку українського історичного музикознавства періоду другої половини 30-х років ХХ ст.

У Вступі до «Нарису...» А. Ольховський називає цілу низку праць, на які він спирався при створенні своєї книги: «Історія української музики» М. Грінченка (1922), «Народна пісня та музика українська» В. Костенка (1928), фольклорні праці М. Лисенка, Д. Ревуцького («Українські думи та пісні історичні», 1930), Ф. Колесси, К. Квітки та ін. Те, що А. Ольховський спирався на праці М. Грінченка та Д. Ревуцького, які в той час були розкритиковані за «націоналістичну концепцію», свідчить про його принциповість і сміливість, особливо в контексті того, що «Історія української музики» М. Грінченка до 80-х років ХХ ст. в УРСР негласно вважалася забороненою книгою.

У новій версії «Нарису...» А. Ольховський визначає основну мету предмета історії української музики як історії національної музики, що мусить відповісти на питання «якою мірою і якими засобами вона розкриває творче самовизначення народу, а разом з тим і якою мірою доповнює,

поглиблює (або прагне доповнити, поглибити) скарбницю світової музичної культури»¹.

До концепційних засад книги слід віднести те, що автор уперше в українській музичній історіографії намагається подати розвиток цієї музики не ізольовано, а в історичному й частково загальнокультурному контексті, а також комплексно охопити різні музичні явища – музичну творчість, музичне життя й освіту. Цей історико-культурний контекст А. Ольховський подає здебільшого у вступних до розділів (які різняться в друкованій та новій версії книги), але ще часто бракує виявлення зв'язку між історико-культурними та музичними процесами. Через недослідженість цілої низки проблем з музичної професійної творчості як джерелознавчого, так і музично-теоретичного та стильового напрямку, автору було ще важко розкрити зв'язок історико-культурних процесів з музично-історичними, з виявленням специфіки на кожному історичному етапі. Хоч в історико-культурологічних вступних до розділів книги йдеться про стилі бароко, класицизм, проте розгляд музичної творчості ще не подається за музично-історичними стилями. Тільки у деяких випадках відзначається належність твору до певного стилю.

До концепційних засад автора книги належить розгляд не тільки професійної музики, а й музичного фольклору. У цьому А. Ольховський продовжував традицію, започатковану М. Грінченком у його «Історії української музики». Розглядаючи в «Нарисі...» великий за обсягом історичний період (від найдавніших часів і до 30-х років ХХ ст.), А. Ольховський часто вперше дає характеристику різних явищ музичного мистецтва, виділяє провідні тенденції. Складність такої праці зумовлена тим, що на час написання «Нарису...» (друга половина 30-х років) українське музикознавство перебувало ще на стадії становлення, розвивалося у складних умовах ідеологічного

---

¹ Ольховський А. В. Нарис історії української музики / Андрій Ольховський ; ред., вступ стаття, комент. Л. Корній. – К. : Муз. Україна, 2003. – С. 53.

диктату, ще не було належних наукових розробок для написання такої узагальнюючої праці. Незважаючи на це, А. Ольховському вдалося написати надзвичайно важливу за змістом та концепцією книгу. Вона є цінною пам'яткою українського історичного музикознавства. Важливим у цій праці А. Ольховського є також додаток – «Перелік основних творів композиторів УРСР, написаних до червня 1941 р.».

В еміграції А. Ольховський, крім критичних та музикознавчих праць, займався й композицією. Він написав ораторію «Сад Гетсиманський» (1956 р.) для солістів, хору, читця та симфонічного оркестру за поемою Давида Прудона на Євангельські тексти, низку симфонічних творів – «Симфонічний триптих», дві симфонії. Деякі його твори виконувалися в еміграції та отримали схвальну оцінку.

Таким чином, А. Ольховський був діяльною, непересічною особистістю, організатором і першим керівником кафедри історії музики Київської консерваторії. На превеликий жаль, через низку об'єктивних обставин цей ентузіаст, відданий справі розбудови української культури, не зміг реалізувати свій творчий потенціал в Україні.

Використана література

Ольховський А. В. Нарис історії української музики / А. Ольховський ; ред., вступ стаття, комент. Л. Корній. – К. : Муз. Україна, 2003. – 512 с.